

Nyt fra historisk Videnskab.

Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udgivne ved E. Marquard (af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie) I—III (Kbh. 1929—41) foreligger nu komplet. Ved Siden af G. L. Wads Udgave af *Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gøje* og G. Bangs af *Breve til og fra Christoffer Gøje og Birgitte Bølle* repræsenterer Værket en uvurderlig Lettelse af Arbejdet for Studiet af det 16. Aarhundredes ikke blot politiske, men ogsaa kulturelle Historie. Samlingen omfatter over 1300 Breve, hvoraf henved en Trediedel er kongelige Missiver, som kun er gengivne i Uddrag; til Slut er aftrykt Mogens Gyldenstiernes to Testamenter. Bortset fra Missiverne er de flittigste Brevskrivere Henrik Gyldenstjerne, Dronning Dorothea, Peder Esgesen Bille, Johan Friis, Henrik Rosenvinge, Hans Skovgaard og Herluf Trolle — og saa Mogens Gyldenstjerne selv, hvis Breve mærkeligt nok ikke er medtagne i Fortegnelsen over Brevskrivere III, S. 305. Noterne kunde man hist og her ønske fyldigere. En Nyhed af Værdi er Sagregisteret ved Bogens Slutning, hvor allehaande materielle og kulturelle Genstande, der omhandles i Brevene, er registreret, lige fra Brændevin og Konfekt til Religion og Varsler. Den Slags Registere kan naturligvis indrettes paa forskellig Maade. Det allerførste Ord i dette er Aa, og man henvises her til I, S. 292, hvor der omtales en Aa ved Varberg, som er frosen. Det er et Spørgsmaal, om dette i Forbindelse med Ordet Aa har nogen Betydning; derimod kunde der vel have været Grund til at samle alle Vejrangivelser f. Eks. under Vejrlig — der er en Rubrik: Storm og Uvejr, men ikke Regn, Frost o. l. Der kunde gøres andre Bemærkninger af lignende Art, men det modbeviser ikke, at Registeret er en Nyvinding af stor Interesse i Forhold til Wads og Bangs Udgaver. *Povl Engelstoft.*

Visitatsbøger fra vore første evangeliske Biskoppers Haand hører som bekendt til de største Sjældenheder. Egentlig har vi hidtil kun en enkelt udgivet paa Tryk, nemlig den fynske Biskop

Jakob Madsen Vejles, thi Peder Palladius' berømte »Visitatsbog« er i Virkeligheden ikke en Skildring af Tilstanden i Stiftet, men en Række Visitationsforedrag af Bispen, vel snarest samlede af ham for at tjene til Haandbog for hans Kolleger. Det maa derfor kaldes meget kærkomment, naar Arkivar, Dr. *Bjørn Kornerup* nu som Indledning til den nye lundensiske Præstehistorie, »Lunds Stifts Herdaminne«, har udgivet den *Visitatsbog fra Lundebisperne Poul Mortensen Aastrup og Mads Jensen Medelfar*, som opbevares i det danske Rigsarkiv og omfatter Aarene 1611—1637. Bogen var ganske vist tidligere benyttet i Uddrag af d. 19de Aarhundredes Forfattere Rietz, Hübertz, Cavallin og Skarstedt m. fl., navnlig i disses Skole- og Præstehistorier, men Uddragene var ikke grundede paa et virkeligt Studium af Haandskriftets Oprindelse, ligesom de heller ikke overflødiggjorde en Offentliggørelse af dette i dets Helhed. Nu foreligger der altsaa for første Gang en Udgave af dette kirkehistoriske Kildeskrift med en Indledning, hvori Udgiveren bl. a. uigendriveligt paaviser, at Manuskriptet maa stamme fra den sidstnævnte af de to Bisper M. J. Medelfar (1620—37). der som Indledning ved hvert enkelt Sogn har ladet indføre Optegnelserne om Tilstanden her under hans Forgænger P. M. Aastrup.

De to Biskopper har i Bogen givet Meddelelser om tre Forhold, der særligt maatte interessere dem under deres Visitatser: Kvaliteten af Præstens Præken og af Menighedens Katekismekundskab samt den moralske Tilstand saavel hos Præsten som hos Menigheden. Da der gives fyldige Oplysninger i alle disse Retninger, bliver Visitatsbogen for os et meget værdifuldt Kildeskrift til Belysning af Skaanes Kulturforhold paa Christian IV.s Tid.

Det maa straks siges, at det ikke er noget lyst Billede af de religiøse og moralske Tilstande, der gennem et Mylder af Detaljopgivelser her tegnes for os. Vi er nu et Par Generationer fra Reformationens Indførelse; de økonomiske Forhold maa betegnes som ret gunstige i de første Tiaar af Christian IV.s Regering, og dog synes man at være naaet mærkværdigt kort frem i Arbejdet paa at højne Folket. Ganske vist findes der mange flinke Præster, men lige saa mange er daarlige Prædikanter eller behæftede med moralske Brist, lever i et slet Forhold til Hustru og Menighed og er fængslede af rent verdslige Interesser. »Mala bestia« siger Biskoppen kort, men fyndigt om Præsten i Silvåkra og Revinge. Endnu værre staaer det næsten til med Menighedernes Kirkegang og Ungdommens Oplæring, hvorfor Ansvaret vel særligt paahviler de middelmaadige Degne. Naar Forholdene er saa brogede allerede i de nærmeste Sogne omkring Lund, er det

klart, at det ikke bliver bedre, naar man kommer længere bort; selv i Malmø, hvor Præsterne dog roses for deres Liv og Lære, fandt Bispen 1615 Skolens Tilstand »miserum et nutantem«. De mest tilfredsstillende Præster synes iøvrigt Købstæderne at have haft (Ystad, Simrishamn, Landskrona, Helsingborg og Kristiansstad), men selv her var det oftest kun saa som saa med Undervisningen. Mærkes bør det dog, at det ingenlunde er Reglen, at Forholdene skulde være daarligst i de fattige og afsidesliggende Skovegne. Tværtimod er det ofte her, man møder den bedst oplyste Ungdom og den livligst interesserede Almue.

Det maa være nok med disse Antydninger paa dette Sted. Det vil af dem fremgaa, at et videre Studium af dette værdifulde Materiale vil kunne give gode Resultater, ikke alene for Lokalhistorien, men ogsaa for en almindelig Undersøgelse af de aandelige Forhold i Østdanmark paa Christian IV.s Tid. At man herved med Tryghed kan bygge paa den af Dr. Kornerup leverede Udgave, overbevises man hurtigt om, naar man gennemgaar den Tekst, som den kendte og kyndige Udgiver har stillet paa Benene. En nærmere Prøvelse er for Tiden udelukket, da Rigsarkivets Originalmanuskript er utilgængeligt. Men en Sammenligning mellem de Skriftprøver, som Udgiveren meddeler S. 16—17 og Transcriptionerne af samme S. 74—75 og S. 107—108, giver kun Anledning til faa Protester¹. Man maa derfor haabe paa, at der ikke maa gaa for lang Tid hen, før den leverede Tekst bliver videnskabelig udnyttet.

Knud Fabricius.

Det er naturligt, at »Politiken« har ønsket at fejre Hundredaarsdagen for Hørups Fødsel med et Mindeskrift: Erik Arup: *Viggo Hørup. Et Mindeskrift i Anledning af Hundredaarsdagen for hans Fødsel.* (1941). Det er at beklage, at den ikke har anlagt — eller gennemført — det med længere Aandedrag og i bredere Stil. Er end de direkte biografiske Kilder faa, der er dog en rig Baggrund af Fortid og Samtid at sætte dem op imod, og der er Hørups vældige journalistiske Livsarbejde, der for største Delen gemmer sig ukendt i Bladets første tyve Aargange. Hvilket Værk til dansk Aands og dansk Politiks Historie kunde der ikke komme ud heraf! Professor Arup, som i mange Henseender er

¹) Vigtigst er S. 75 L. 6: »7 octobris«, læs »7 decembris« (xbris) og L. 11: »facit«, læs »fecit«. — S. 107 L. 6 er Ordene »M. Jørgen pastor et præpositus« overstregede i Originalen. L. 8 staar der efter »Johannes Andreae« overstreget »Hanns . . . .«. Endelig burde L. 10 og 12 »s. r. m« være trykte med store Bogstaver (= Sua Regia Majestas).